

## Призначення експертиз під час розслідування дорожньо-транспортних пригод

**Віталій Варлахов**

завідувач лабораторії ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту України, м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6446-4400>, e-mail: 19varlahov84@gmail.com

*На підставі аналізу наукових праць, а також слідчої, судової та експертної практики, визначено можливості призначення експертиз за кримінальними провадженнями з розслідування правопорушень, передбачених ст. 286 Кримінального кодексу України, тобто під час розслідування дорожньо-транспортних пригод.*

**Ключові слова:** дорожньо-транспортна пригода; досудове розслідування; слідчий експеримент; спеціальні знання; спеціаліст; вихідні дані; автотехнічна експертиза.

## The Purpose of Forensic Examinations in Road Traffic Accident Investigations

**Vitalii Varlakhov**

*Based on an analysis of scholarly literature and investigative, judicial, and forensic practice, this research defines the potential of forensic examinations appointed in criminal proceedings investigating offenses under Article 286 of the Criminal Code of Ukraine, that is, during the investigation of road traffic accidents.*

**Keywords:** road traffic accident; pre-trial investigation; investigative experiment; specialized knowledge; specialist; initial data; automotive engineering analysis.

Завданням кримінального провадження є забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, що визначено ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України [1]. Зважаючи на це, завданням правоохоронних органів під час розслідування кримінальних правопорушень, що пов'язані з порушенням Правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, є повне й об'єктивне встановлення обставин і механізму дорожньо-транспортної пригоди (далі — ДТП), збирання достатніх доказів та встановлення винуватості учасників цієї пригоди. Процес доказування є важливим етапом у кримінальних провадженнях під час розслідування ДТП. Він поділяється на збирання, оцінку та закріплення доказів, їх фактичне використання з метою встановлення винних осіб і їх притягнення до відповідальності. Помилки під час збирання

доказів спричиняють неправильне встановлення причиново-наслідкового зв'язку дій водіїв транспортних засобів (далі — ТЗ) та інших учасників ДТП.

Під час розслідування правопорушень, пов'язаних із порушенням Правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту, головним джерелом доказів є експертиза. Висновок експерта є джерелом доказів і містить фактичні дані, які експерт установлює в процесі проведення відповідних досліджень. З огляду на предмет експертизи та зміст окремих спеціальних знань, під час розслідування ДТП можуть призначати такі експертизи:

- автотехнічну експертизу обставин і механізму ДТП;
- автотехнічну експертизу технічного стану ТЗ;
- автотехнічну експертизу деталей ТЗ;
- транспортно-трасологічну експертизу;

— дорожньо-технічну експертизу (експертизу стану доріг та дорожніх умов на місці ДТП).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [2] судова експертиза — це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Отже, судові експертизи, які призначають за кримінальними провадженнями під час розслідування ДТП, — це експертні дослідження з метою встановити механізм та обставини ДТП, технічний стан ТЗ, причини виходу з ладу їхніх деталей, а також обставин, що сприяли або могли сприяти виникненню ДТП. Головною метою проведення цієї експертизи є науково обґрунтоване відтворення обставин механізму пригоди та встановлення об'єктивних причин ДТП.

Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [3] передбачено такі групи завдань, які фахівці можуть вирішити у процесі проведення автотехнічних експертиз:

— установлення несправностей ТЗ, які загрожували безпеці руху, причин їхнього утворення та часу виникнення (до ДТП чи внаслідок неї або після неї), можливості виявлення несправності звичайно застосованими методами контролю за технічним станом ТЗ; визначення механізму впливу несправності на виникнення та розвиток пригоди;

— установлення механізму ДТП та її елементів: швидкості руху (за наявності слідів гальмування й за пошкодженнями), гальмівного та зупинного шляхів, траєкторії руху, відстані, пройденої ТЗ за певні проміжки часу, та інших просторово-динамічних характеристик ДТП. Швидкість руху ТЗ, зважаючи на їхні пошкодження, можна визначати за допомогою програмних комплексів з дослідження механізму ДТП, що рекомендовані для впровадження в експертну практику;

— установлення відповідності дій водія ТЗ у конкретній дорожній ситуації технічним

вимогам Правил дорожнього руху, наявності у водія технічної можливості запобігти ДТП з моменту виникнення небезпеки, відповідності з технічної точки зору дій водія вимогам Правил дорожнього руху, а також встановлення причиново-наслідкового зв'язку між діями водія та ДТП.

Під час проведення автотехнічної експертизи також вирішують завдання з перевірки показань водіїв або свідків на їх технічну спроможність щодо обставин, за яких відбулася ДТП, зокрема щодо відповідності свідчень технічним розрахункам або технічній можливості дій, на які посилається водій конкретного ТЗ. Для проведення експертизи обставин ДТП потрібно надати матеріали кримінального провадження у повному обсязі або окремі документи (протокол огляду місця ДТП і схеми до нього, протокол перевірки технічного стану ТЗ, слідчих експериментів тощо). Коли вирішують питання про технічний стан ТЗ і їхнє розміщення щодо меж проїзної частини в момент зіткнення або наїзду, надають самі ТЗ.

Практика розслідування ДТП свідчить про те, що одним із основних недоліків під час призначення автотехнічної експертизи є надання слідчим неповних даних, що є наслідком передусім неякісного складання протоколів оглядів місця ДТП. Необхідно зауважити, що автотехнічна експертиза вирішує винятково технічні аспекти ДТП, тобто досліджує ДТП на підставі фізичних законів, без урахування психофізіологічних особливостей її учасників та емоційних чинників, що на них впливали. У процесі дослідження експерт-автотехнік шляхом аналізу наданих на дослідження вихідних даних установлює нові об'єктивні факти, які можна використати як докази.

Для встановлення окремих елементів механізму ДТП, у процесі якої мали місце зіткнення ТЗ один з одним або з іншими елементами дорожньої обстановки, призначають транспортно-трасологічну експертизу. Основними завданнями цього виду експертних досліджень є:

- ідентифікація за слідами, залишеними ТЗ, певного його екземпляра або встановлення його типу, моделі;

- визначення взаємного розташування ТЗ у момент їхнього контактування;

- визначення місця зіткнення ТЗ і місця наїзду на перешкоду (пішохода), встановлення механізму утворення слідів;

- установлення розташування ТЗ щодо проїзної частини на момент контактування.

Вирішують ці завдання шляхом дослідження слідів, виявлених на місці ДТП, пошкоджень ТЗ. Тому призначати транспортно-трасологічну експертизу доцільно лише тоді, коли є змога надати експертові об'єкти, які перебували в контакті, або матеріали справи, у яких зафіксовано сліди. Такими, зокрема, можуть бути слідоутворювальні об'єкти (шини, деталі тощо) або їхні експериментальні зліпки (відбитки шин на папері), предмети, на яких залишилися сліди зазначених об'єктів, або зліпки (масштабні фотографії) цих слідів, а також протоколи огляду місця події з усіма додатками до них.

До класу інженерно-транспортних досліджень належить також експертиза стану доріг і дорожніх умов у місцях ДТП, яку можуть призначати для визначення відповідності техніко-експлуатаційних, геометричних і технічних показників автомобільних доріг нормативно-технічним вимогам, а також відповідності робіт з організації дорожнього руху вимогам безпеки руху. У межах цього виду експертних досліджень можуть вирішуватися такі питання:

- чи відповідали фактичні техніко-експлуатаційні показники (рівність, коефіцієнти зчеплення та шорсткості тощо) автомобільної дороги вимогам безпеки дорожнього руху?

- чи відповідали роботи з проведення ремонту, експлуатації та утримання доріг вимогам безпеки дорожнього руху?

- чи були невідповідності дорожніх умов вимогам нормативних документів у причинному зв'язку з подією ДТП?

- чи забезпечує організація дорожнього руху на дослідній ділянці дороги безпеку дорожнього руху?

- чи відповідали геометричні параметри автомобільної дороги вимогам нормативної документації?

Проведення судової експертизи технічного стану дороги, дорожніх умов на місці ДТП дає змогу врахувати під час дослідження основні кваліфікаційні характеристики дороги та їхній вплив на виникнення пригоди.

Кожен із зазначених вище видів судових експертиз має певне коло завдань, які може вирішити експертиза цього виду самостійно або в комплексі з іншими видами. Призначення комплексних експертних досліджень під час розслідування цієї категорії проваджень є пріоритетним, оскільки слідова картина ДТП може містити значну кількість різноманітних об'єктів, які взаємодіють між собою та одночасно можуть бути досліджені в межах різних видів експертних досліджень. Під час розслідування ДТП комплексна експертиза може містити різні види досліджень, зокрема комплексну судово-медичну та транспортно-трасологічну, комплексну дорожньо-технічну та автотехнічну, комплексну автотехнічну, фототехнічну експертизи та експертизу відео-, звукозапису.

Підбиваючи підсумки викладеного вище, необхідно зауважити, що представлені можливості експертних досліджень не розкривають усіх напрямів використання отриманої під час проведення експертизи інформації для розслідування ДТП. Окрім того, урахування елементи слідової картини на місці конкретної ДТП, можуть призначати й інші види експертиз. Однак дотримання криміналістичних рекомендацій щодо правильної фіксації обставин ДТП, коректне визначення і вилучення об'єктів зі слідовою інформацією, формулювання запитань та визначення виду відповідного експертного дослідження мінімізує можливість експертних помилок та сприяє отриманню достовірного експертного висновку. Використання під час здійснення експертних досліджень повної і точної інформації, наданої слідчим, дасть змогу встановити всі необхідні для успішного розслідування ДТП дані.

***Перелік джерел посилання***

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.09.2024).
2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 02.09.2024).
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення: 02.09.2024).